

ИСТОРИЯ НА КНИГАТА
BOOK HISTORY

АРТ КНИГАТА КАТО ЖАНР В СЪВРЕМЕНОТО ВИЗУАЛНО
ИЗКУСТВО – ДЕФИНИЦИЯ И ОСНОВНИ НАПРАВЛЕНИЯ

Регина Далкалъчева

Национална художествена академия

<https://doi.org/10.70300/iGi1G.fZaCyc>

Резюме: Статията поставя теоретичните основи за разглеждането и разбирането на арт книгата като уникална художествена форма в съвременното изкуство. В съответствие със световни научни разработки арт книгата е дефинирана като свободна визуална творба на художника, която е замислена и осъществена чрез специфичните изразни средства на книгата и е реализирана в независимост от традиционните структури и мрежа на разпространение на официалното книгоиздаване. Редица същностни характеристики детерминират арт изданията не като литературен жанр, а като жанр във визуалното изкуство, който произтича от новаторски идеи от края на XIX век и революционни течения в авангарда през XX век. Текстът изяснява историческия генезис и формулира концептуалните и естетико-художествените особености на двете основни направления: арт книги, осъществени в ограничен (лимитиран) авторски тираж, и концептуални арт книги, наричани също арт публикации на художника. Коментирани са актуалните тенденции в динамичното развитие на съвременните артистични издания, които се определят от многообразие на форми и иновативни авторски пластични и изобразителни подходи.

Ключови думи: арт книга; арт публикации на художника; експериментална книга; ограничен авторски тираж; независима издателска дейност

Арт книгата представлява самостоятелна художествена творба, която е замислена и осъществена чрез специфичните словесно-визуални, изобразителни, наративно-структурни, пространствено-темпорални и драматургични средства на книгата и напълно свободно експериментира с техните възможности. Арт книгите изцяло произтичат от едноличен творчески акт на художника. Бивайки единствен автор, той ги инициира, концептира, ре-

лизира и разпространява по алтернативен начин – оставайки извън и в независимост от структурата и мрежата на официалното книгоиздаване¹, или, ако се възползва от него, то интегрира драстично неконвенционална книжна творба в системата му.² Artist's Book, Künstlerbuch, Artists' Publications, Künstlerpublikationen; Conceptual artists' books, Konzept Künstlerbücher; Book Art; Book Objects, Objektbücher, Buchobjekte; Livres d'artistes; Libri oggetti; Délires de Livres; Handpressen, Mini editions, Small editions и техните чуждоезикови еквиваленти, както и изцяло описателни названия, като „книгата като изкуство“, „книгата като идея“, „експериментална книга“, „антикнига“ и пр., са само част от използваните и разпространени наименования (Thurmann-Jajes 2010). Независимо от множеството видове и разновидности арт издания съществуват редица характерни особености, които са общовалидни за всички тях. На първо място, разбирането, че арт книгата не е художествено оформена книга с илюстрации, нито книга, представяща произведения на изкуството, а самата тя е произведение на визуалното изкуство, което е специално създадено в книжна форма (Lippard 1977) – уникална творба с идейни и художествени параметри, които не може да бъдат осъществени в друга форма на изкуството. Това я освобождава от приоритета на словесната четивност и провокира осмисляне на акта на четене като физическо преминаване през произведение на изобразителното изкуството, изискващо активизиране на експлицитните и имплицитните визуални свойства и потенциал на книжната форма. За разлика от традиционната издателска продукция арт книгата е изцяло разположена в територията на изящното изкуство и бивайки резултат от независим творчески акт на художника, е напълно освободена от утилитарния ангажимент да архивира текст или да ретранслира обективна информация. В артистичната книга текстът има концептуално и функционално различен генезис – той престава да бъде основен повод за реализирането на книжното издание и негов същностен смисъл. Има второстепенна значимост и най-вече ролята на „словесен ключ“, който стартира свободната игра на художника, но в ограничена степен представлява условие за нейното разбиране и пълноценно преживяване. Това налага арт книгата да бъде определяна и разглеждана не като литературен жанр, а като жанр в областта на визуалното изкуство.

В историята са се оформили две основни направления арт книги, които и до днес продължават да се развиват изключително динамично и да се разслагат в нови форми и подвидове. Първото направление – на осъществяните в ограничен (лимитиран) авторски тираж арт книги, се заражда във Великобритания през втората половина на XIX век в средата на движението за обединяване на изкуството и занаятите Arts and Crafts, основано от група художници прерафаелити.³ Идеята за възвръщане на елитарната уникалност на книгата чрез преимущественото ѝ артистично естетизиране и ограничено възпроизвеждане е реализирана на практика от основаното от Уилям Морис през 1891 г. специализирано издателство Kelmscott Press и

формулирана в негови есета. Той счита, че настъпилото масово индустриално производство на книжни издания потиска тяхната изначална естетическа същност и ги ограничава до преносител на текст. Основавайки се на предииндустриалните производствени методи и визирайки неповторимата красота на ръкописната книга, Морис излъчва претенцията за книгата като произведение на изкуството, изцяло създадено и изработено от художника или в съвместната му работа с високо специализирани майстори занаятчии (словослагатели, печатари, книгоvezци). Неговият издателски модел прокламира отпечатването на малки количества забележителни като осезаема художествена стойност книжни издания, които са тиражирани ръчно чрез традиционни печатни (и графични) техники върху ръчно изработена хартия и са ръчно книгоvezвани. Това преместване на фокуса означава отхвърляне на разбирането за книгата като информационен носител и детерминира нейния принципно нов алтернативен прочит, който се съсредоточава единствено върху чисто естетическите ѝ достойнства, върху визуално-изобразителни, материални и сетивни качества. Книгата се превръща в арт книга – в обект на визуалното изкуство, при който всяка нейна генетична характеристика е (или може да бъде) активирана като средство, което изразява и ретранслира авторския художествен замисъл на художника. Важно условие за конституирането на арт изданието като уникално произведение е осъществяването му в ограничен авторски тираж, в рамките на който всеки екземпляр притежава официално статута на оригинал и бива ръчно номериран, датиран и сигниран от художника. Големината на авторските тиражи при арт книгата варират между минималните три и 300 – 400 броя. При по-малко от три екземпляра арт книгата се счита за уникат (фиг. 1) (Thurmann-Jajes 2010). По-високите тиражи обикновено се осъществяват от издателства, специализирани за арт издания. При полиграфически реализирани арт публикации съществува практика тиражът да надхвърля 400 броя, като само малка част от него при допълнително определени условия биват обявени за авторски и съответните подписани от художника екземпляри имат значително по-висока цена.

Трудно подлежи на еднозначно класифициране изключителното многообразие от проявления на арт книгите в лимитиран авторски тираж. Исторически най-ранните са библиофилските издания (фиг. 2), в които художникът свободно интерпретира чрез визуални изразни средства съществуващ литературен текст или само избрана част от него (глава, абзац, отделни изречения, стих и пр.). В този случай основен смисъл и същност на творбата се явява интелектуалната визуална реалност, създадена от художника, която, макар и първично да произтича от литературен първообраз, остава в ограничена степен идентична с него и притежава собствена автономност (фиг. 3). Бивайки относително пасивни като експериментален потенциал, библиофилските издания по-рядко предизвикват интереса на съвременния художник, който предпочита смисловата компресия и неограничената пластична свобода в територията на артистичната книга.

Арт книгата – обект използва като генеративен метод най-различни начини на деконструиране на кодексовата форма, при което книжното творение се превръща в пространствен пластичен обект (фиг. 4), книжна скулптура или инсталация (фиг. 5). Провокирани от индивидуалната креативност на всеки отделен художник, пространствените метаморфози изразяват и възплъщават неговата авторска концепция в нестандартно като конструкция и структура издание. След като изчерпят присъщия на кодекса потенциал, книгите обекти напускат неговата специфична архитектуроника и мащаб и се разгръщат, разслояват, разпадат, преформатират и пораждат в принципно нова триизмерна пластика. В процеса на отдалечаване от класическата книжна форма е възможен момент на пълното ѝ разрушаване или изцяло различно генериране, при което единствените генетични връзки с книгата произтичат контекстуално от нейната семантична и семиотична определеност.

Най-голям и интензивно развиващ се е делът на експерименталните арт книги в ограничен тираж, които като съдържание и формообразуване реализират необозримо многообразие от изненадващо уникални начини на генериране на книжната творба като пространствена, наративна, драматургична, визуална и веществена реалност. Поради своето изключително разнообразие те условно и само в определена степен биха могли да бъдат систематизирани и класифицирани.

Второто направление – на концептуалните арт книги или арт публикации на художника⁴, произтича от редица революционни идеи в изкуството на XX век, които диаметрално преобръщат перспективите и придават изцяло различен смисъл на арт книгата. Корените на новите тенденции може да бъдат проследени до авангарда от 20-те години на миналия век и най-вече във футуризма и дадаизма. Основно с творби, реализирани във формата на книга, се ангажират и всички художествени течения от 60-те години на XX век, като визуалната и конкретна поезия, движението „Флукус“, mail art и поп арта, концептуализма, ленд арта и др. – до постмодернизма и компютърно генерираното изкуство на XXI век (Moldehn 1996). За разлика от съществуващото по-ранно направление на реализираните в ограничен авторски тираж арт издания новата платформа отменя съсредоточаването върху уникалната материализация на книжното произведение и постулира арт книгата основно като носител на абсолютно(то) идейно съдържание. Естетическата самодостатъчност и съзерцателно самовглъбяване на лимитираните арт книги започват да се приемат като формален белег, който е встрани от същностната идея за съвременното изкуство като такова. Арт публикациите компресират художествената стойност на артистичното издание в неговия концептуален мащаб, смислова наситеност и иновативна визуализация на идеята.

Авангардните течения се конфронтират с доминацията на оригинала във визуалното изкуство и поради това разпознават арт книгата като перфектната медия, която осигурява неговото детрониране като неоснователна претенция за значимост. Всяко отпечатано книжно издание възпроизвежда

авторската творба, без тя да бъде подменена смислово или да бъде отслабена нейната съдържателна същност. Паралелно с това книгата е единственият обект в изкуството, който изначално не е обременен с очакването и необходимостта да бъде в единствен екземпляр. Адекватната визуализация на съдържащия се в нея смислов код позволява неговото безкрайно мултиплициране, при което концептуалната му генетика и смислова цялост остават ненакърнени. Ако в историческия момент на откриването на книгопечатането революционната динамика се е отнасяла до отваряне и ретранслиране на информационните нива в книгата до максимално голям брой реципиенти, то при арт публикациите на художника този масовизиран процес на достъп се отнася до съдържащото се в тях идейно и преобладаващо визуално художествено съдържание. В този смисъл както арт изданията, съществени в лимитиран авторски тираж, така и арт публикациите не представляват книги за четене, а артистични платформи с напълно различна насоченост, които са предназначени за визуално преживяване и осмисляне. Именно концептуалните арт книги отразяват в пълна степен динамиката на идеите и актуалните процеси в развитието на съвременното изкуство за разлика от традиционната книжна продукция, която заради утилитарния си ангажимент на информационен носител остава извън и встрани от тях.

Артистичните книжни творби се публикуват самостоятелно от художника или чрез независимо издателство. Наред с първите Wild Hawthorn Press на Иън Хамилтън Финли (1958), Vorlag Ed на Дитер Пот (1961), Something Else Presse на Дик Хигинс (1964) и Heavy Industry Publications на Ед Ръша (1968), през 70-те години на XX век се разраства множество от издателства, специализирани в издаването на арт публикации, най-значимите от които са: Exempla и Zona Archives Edizioni на Маурицио Нанучи във Флоренция (1968); The Eschenau Summer Press и Temporary Travelling Press на Херман де Врис; In-Quit Center Productions на Улиес Карион в Амстердам (1972); Corale Press и Beau Geste Press във Великобритания и мн. др. (Hildebrand-Schat 2013). Те разширяват неимоверно много периметъра на изразяващите се чрез тази медия художници. Специфичната им книжна продукция се утвърждава и става популярна като Small Press – иновативни като идея и визуална стилистика арт издания в относително малък, но не задължително авторски тираж.⁵ Тази алтернативна форма на създаване и съществуване на книгата в общественото пространство я еманципира напълно от комерсиалните издателски структури и ѝ предоставя неограничена територия за авторски експеримент, за извеждане на нови концепции и нестандартни художествени подходи.

През 70-те години на XX век отделни художници или групи артисти отварят специализирани книжарници, които не само разпространяват, но и инициират реализирането на арт издания. Особено значима роля за динамичното развитие и утвърждаване на арт публикациите като самостоен жанр в съвременното изкуство има основаната от Улиес Карион в Амстердам книжарница – галерия Other Books and So, която за четиригодишното

си съществуване (1975–1979) осъществява над 50 самостоятелни и групови изложби на арт книги. Рекламно-информационният проспект я представя като „пространство за създаване, излагане и разпространение на категорично различни книги – не-книги, антикниги, псевдокниги, квазикниги, концептуални книги, структурни книги и пр.“⁶ През 1976 г. Сол Левит, Луси Липард и др. основават в Ню Йорк емблематичната и съществуваща и до днес Printed Matter, Inc., организация на художници, изложбен център и книжарница за алтернативни арт издания. Основаният също през 1976 г. от Марта Уилсън изложбен и издателски център за съвременно изкуство (пърформанси) и арт публикации Franklin Furnace⁷ създава и поддържа уникален като мащаби и ценност архив, колекция от арт книги, която през 1993 г. е придобита от Museum of Modern Art, Ню Йорк. Извънредно динамичното развитие и разпространение на това ново и алтернативно като форма изкуство, осъществено във и чрез книгата, са съпътствани от впечатляващ брой издателства, артистични групи, ателиета и студиа за неконвенционални артистични издания и арт публикации.

Достатъчна критична маса в натрупването на доказателства, утвърждаващи арт публикациите като ново направление в арт книгата, осъществява основаното и курирано от Дик Хигинс издателство Something Else Presse (1963–1974). В рамките на независимата си издателска дейност то реализира над 80 арт книги на принадлежащи към „Флуксус“ и други течения в авангарда артисти.⁸ Озадачаващо нестандартните творби биват осъществени в непретенциозната форма на познатата традиционна търговска книга. Идеята на Хигинс е да се публикуват неконвенционални художествени произведения, но не във вече познатия за арт книгата ограничен авторски тираж, а чрез конвенционални производствени, дистрибуторски и маркетингови методи, които да осъществят тяхното популяризиране през традиционните канали на книгоразпространение.⁹ В този смисъл арт публикациите на художника се явяват алтернатива на свръххелитарните ръчно изработени в ограничен авторски тираж арт книги, на находчивите като пространствена форма арт книги – обекти и на представляващите единствен оригинал книги уникати. Представлявайки доминация на смисъла си, те активират преди всичко концептуално съдържание, което е осъществено с провокативна визия, лишена от самоцелно естетизиране. Привидно кротки с традиционната си форма на полиграфически реализирано печатно издание, тези арт книги разкриват провокативната си същност едва когато зрителят проникне в тях и осмисли спекулативната им книжна реалност. Превръщат се в паралелна и алтернативна експозиционна платформа за авторски експерименти и послания, за които институциите на музеи и галерии не са подходящо или желано пространство.

Първата официална изложба на концептуални арт книги от възникналото второ авангардно направление е представена през 1973 г. в САЩ от Moor College of Art във Филаделфия. Тя е последвана от редица други¹⁰,

които поставят началото на днешния кураторски и институционален интерес към този нов жанр в съвременното изкуство. Исторически момент в провъзгласяването на арт публикациите като съвременна форма на арт книгата е представянето на уникалната частна колекция на Ролф Дитмар, обявена като тематичен акцент на един от най-престижните форуми за изкуство, Documenta 6 в Касел, през 1977 г.

В историята на модерното изкуство, а и днес много от водещите съвременни художници¹¹ продължават да разпознават арт книгата като независима и демократична медия – уникална комуникативна художествена платформа, притежаваща синкретична и мощна като потенциал изразност. За изключително интензивния процес на създаване на арт издания и появата на нови форми и видове способстват и динамичното развитие на компютърно генерираното визуално изкуство и възникването на нови репродукционни технологии¹², които предоставят по-леснодостъпна алтернатива на класическите графични техники и масовата индустриална полиграфия. Днешната арт книга напълно преодолява исторически съществуващото принципно разграничаване между двете основни направления (на арт книгите в лимитиран тираж и на концептуалните арт публикации) и напълно свободно заимства и комбинира техни същностни характеристики. Съвременните арт издания са свръхактуални в избора на тема, безкомпромисно концептуално обосновани, но същевременно експериментират в неограничена степен с иновативни пространствени форми, неконвенционални словесно-визуални наративни структури и изобразителни подходи, с използването на алтернативни материали, начини на книговеждане и цялостно формообразуване на книгата творба (фиг. 6). Те не се разграничават догматично от елитарността на ограничения (лимитирания) авторски тираж, считайки, че той насочва и ретранслира посланията на художника към числово ограничена, но ясно определена таргет група от ценители. Забележително провокативни и силно въздействащи като идейно и художествено съдържание, арт книгите продължават да разширяват границите на представата за книгата като изкуство и уникалните възможности на нейните специфични изразни средства (фиг. 7, 8, 9). В каталога, придружаващ изложбата A Century of Artists' Books, кураторът Рива Касълман пише, че изобиλιето от творческа работа на толкова много съвременни художници е доказателство, че арт книгата се е превърнала в символ на повратна точка в нашата култура. Точно когато електрониката поставя под съмнение смисъла на физическото притежание, тези многоизмерни книжни творения потвърждават човешката потребност да се общува с материални художествени обекти, достойни за всеотдайно внимание, възхищение и обич (Castleman 1994).

Фиг. 1. Регина Далкалъчева. Арт книга – уникат „Чуждият“, 2012/2013 г. Формат 19,5 x 26,5 см; CGD, ръчен Toner transfer на пигментни мастила върху сертифицирана хартия за художествен графичен печат Canson Infinity (270 g/m², 100% памук). Авторска фотография, авторска калиграфия, ръчно щанцоване, деструктуриране и надрисуване на трансферирания образ. Ръчно книговеждане на книжното тяло.

Фиг. 2. Александра Младенова. Серия арт книги в ограничен авторски тираж (библиофилски издания) по „Нежната спирала“ на Йордан Радичков, 2017 г. Формат 26 x 34,7 см; смесена техника, авторска калиграфия; Digital giclee fine art print, пигментни мастила върху сертифицирана хартия за художествен графичен печат Hahnemühle Fine Art – William Turner хартия (300 g/m², 100% памук), вложки от прозрачен безцветен паус (210 g/m²). Ръчно книговеждане, концевево шиене и скрепване на книжното тяло и корицата. Ограничен авторски тираж от 25 екземпляра, ръчно сигнирани, номерирани и датирани от художничката. (Арт книгата е реализирана като семестриален проект в магистърска програма „Илюстрация“ на специалност „Книга, илюстрация, печатна графика“, НХА).

Фиг. 3. Регина Далкалчева. Арт книга в ограничен авторски тираж с неконвенционална пространствена форма и материалност „Призоваване на океана“, 2024 г. Авторска визуална интерпретация на „Първа песен, девета строфа“ от „Песните на Малдорор“ на Лотреамон. Формат 39 x 27 см; рисунки с молив, които са дигитално трансформирани и надградени; Digital giclee fine art print, пигментни мастила върху мелинекс (270 g/m²), корица от прозрачна PVC плака (300 g/m²). Ръчно книговезване, концевево шиене и скрепване на книжното тяло и корицата. Арт книгата е осъществена в ограничен (лимитиран) авторски тираж от 15 екземпляра, всеки от които е ръчно сигниран, номериран и датиран от художничката.

Фиг. 4. София Попйорданова. Арт книга – обект „Oceano Mare“ по едноименната литературна творба на Алесандро Барико, 2018 г. Формат 29 x 29 см; рисунка, CGD; Digital giclee fine art print, пигментни мастила върху високограмажен паус (300 g/m²) и корица от Canson Infinity (300 g/m², 100% памук). Алтернативно съгване и скрепване на печатните листове и корицата. (Арт книгата е реализирана като семестриален проект в магистърска програма „Илюстрация“ на специалност „Книга, илюстрация, печатна графика“, НХА).

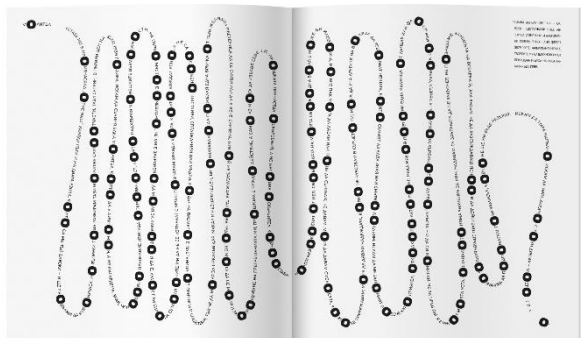
Фиг. 5. Капка Кънева. Арт книга светлинна инсталация „История за &“, 2023 г. Формат на една страница / инсталационен обект 238 x 238 см, обща ширина на инсталацията 12 м; стомана, лазерно щанцоване, сценични прожектори. Арт книгата е реализирана в единична машинно тиражирана бройка и представлява конструкция тип дипляна с три разтвора и три двойки ажурни панели.

Фиг. 6. Регина Далкалъчева. Концептуална арт книга „Берлинската стена“, 2015 г. Формат 21 x 29,7 см; авторска фотография, авторска калиграфия; Digital giclee fine art print, пигментни мастила върху сертифицирана хартия за художествен графичен печат Hahnemühle Fine Art – William Turner хартия (190 g/m², 100% памук), цветни прозрачни PVC плаки с щанци, цветен паус, корица от велпапе. Ръчно книговеждане, скрепване на книжното тяло с метални рингове. Арт книгата е реализирана в лимитиран авторски тираж от седем екземпляра, ръчно сигнирани и номерирани от художничката.

Фиг. 7. Регина Далкалъчева. Концептуална арт книга в ограничен авторски тираж с неконвенционална пространствена форма „ТРИъгълни / ТРИлистови / ТРИстишия – P.S.“, 2023 г. Формат 23 x 23 см; графични рисунки с молив, графитен прах, темпера и обемна структурна паста, които са деконструирани, трансформирани, надрисувани и колорирани чрез средствата на графичния дигитален софтуер; Digital giclee fine art print, пигментни мастила върху сертифицирана хартия за артистичен печат High Color Contrast (240 g/m², 50% памук). Полутвърда корица от картон Fabriano 5 (300 g/m²), с ръчно рязане, биговане, сгъване и щанцоване. Книжното тяло е осъществено чрез неконвенционално сгъване и скрепване на един-единствен голямоформатен печатен лист. Арт книгата е осъществена в лимитиран (ограничен) авторски тираж от 15 екземпляра, които са ръчно номерирани, датирани и сигнирани от художничката.

Фиг. 8. Бояна Павлова. Концептуална арт книга в ограничен авторски тираж „Възхвала на тъмнината“, 2021 г. Авторска типографска интерпретация по текстове на Хорхе Луис Борхес. Формат 18,2 x 21,5 см; Digital giclee fine art print, пигментни мастила върху сертифицирана хартия за артистичен печат High Color Contrast (240 g/m², 50% памук). Арт книгата е предвидена за реализиране в отворен/неограничен тираж.

Фиг. 9. Дора Иванова. Концептуална арт книга в ограничен авторски тираж с неконвенционална пространствена форма „Минало свършено / Минало недовършено“, 2020 г. Формат на книжното тяло 31,5 x 13,5 см, формат при двупосочно разгъване на крилата на олтарното лепенело 31,5 x 135 см; дигитален колаж, авторска типография; Digital giclee fine art print, пигментни мастила върху сертифицирана хартия за художествен графичен печат Canson Infinity (270 g/m², 100% памук). Ограничен авторски тираж от 30 екземпляра, ръчно сигнирани, номерирани и датирани. (Арт книгата е реализирана като дипломен проект в магистърска програма „Илюстрация“ на специалност „Книга, илюстрация, печатна графика“, НХА).

БЕЛЕЖКИ

- ¹ Например първото издание на арт публикацията на Кристиан Болтански „Recherche et Presentation de tout ce qui Reste de mon Enfance“, 1969 г. е реализирано в тираж от 150 екземпляра, които се разпращат по пощата. Това поставя началото на движението mail art – алтернативна форма за популяризиране и разпространение на художествена творба.
- ² Например арт книгите на Герхард Рихтер, повечето от които са полиграфически реализирани във високи тиражи и използват конвенционалната мрежа за книгоразпространение, но представлявайки изцяло визуални произведения, те остават словесно нечетивни и нефункционални в общоприетия за книгата смисъл. По този повод Синтия Сибърс, основателка на Bainbridge Island Museum of Art, казва: „книгите на художниците са троянския кон в света на изкуството... не знаеш какво точно има вътре, докато то не се разкрие“.
- ³ Уилям Морис, Данте Габриел Росети, Джон Ръскин, Чарлз Рени Макинтош и др.
- ⁴ В съществуващата теоретична литература и класификация на арт книгите названията „концептуални арт книги“ (Conceptual Artists' Books; Konzept Künstlerbücher; Konzeptbücher) и „арт публикации“ (Artists' Publications; Künstlerpublikationen) имат еднакво значение и се използват за назоваване на един и същ вид концептуално определени арт книги с алтернативна визия, които са реализирани в относително по-високи тиражи чрез непретенциозни, масово разпространени репродукционни техники.
- ⁵ В библиофилската справка (Impressum) на арт книгата полиграфически реализираните тиражи, които не са авторски, се упоменават и съответно каталогизират като Open Edition („Отворен тираж“).
- ⁶ Other Books and So. В: *Monoskop*. [online], [прегледано на 06.09.2024]. Достъпно на: https://monoskop.org/Other_Books_and_So.
- ⁷ Franklin Furnace. В: *Monoskop*. [online], [прегледано на 06.09.2024]. Достъпно на: https://monoskop.org/Franklin_Furnace.
- ⁸ Като Емет Уилямс, Алисън Ноулс, Нам Джун Пайк, Волф Фостел, Робърт Филу, Джордж Брехт, Джеф Хендрикс, Даниел Споери, Алън Капроу, Клес Олденбург, Дитер Рот, Джон Кейдж и др.
- ⁹ CLAY, S. Dick Higgins and Something Else Press: Exploring the Ways and Means of Communication. В: *Ubuweb: Historical* [online], [прегледано на 06.09.2024]. Достъпно на: <https://ubu-mirror.ch/historical/gb/index.html>.
- ¹⁰ Наред с представяните в много частни галерии, арт книги се излагат и в редица значими като мащаб изложби, организирани от водещи световни музеи и институции за съвременно изкуство: The Artists and the Book 1860–1970, показана в Museum of Fine Arts в Бостън; The Page as Alternative Space 1909–1980 в Ню Йорк през 1980 г.; A Century of Artists' Books – Museum of Modern Art, Ню Йорк, 23.10.1994–24.01.1995; Artist's Books. The Collection – Hamburger Kunsthalle, Хамбург, 01.12.2017–02.04.2018; Showcase – Artists' Books from the Collection the Bayerische Staatsbibliothek – Bayerische Staatsbibliothek, Мюнхен, 20.09.2017–07.01.2018; Artists' Books – A Success Story – Museum Angewandte Kunst, Франкфурт, 07.05.–28.08.2022; 46; Artists' Books from Franklin Furnace Archive, 1976–2022 – Franklin Furnace Archive, Ню Йорк, 2022; Artists making books – poetry to politics – The British Museum, Лондон, 27.10.2022–18.02.2024 и др. Bainbridge Island Museum of Art представя постоянна изложбена експозиция на арт книги, която се обновява три пъти в годината с нови експонати от богатата колекция арт издания на музеи.
- ¹¹ Например: Курт Швитерс, Ед Ръша, Анди Уорхол, Роберт Раушенбърг, Едуардо Паолоци, Алън Капроу, Хамиш Фултън, Ричърд Лонг, Емет Уилямс, Джордж Мачунас, Дик Хигинс, Джордж Брехт, Дитер Рот, Волф Фостел, Нам Джун Пайк, Ендре Тот, Лорънс Уайнър, Джон Балдесари, Сол Левит, Хане Дарбовен, Иля Кабаков, Йохен Герц, Джоузеф Кошут, Йозеф Бойс, Кристиан Болтански, Гюнтер Брус, Он Кауара, Gilbert & George, Марина Абрамович, Рони Хорн, Маурицио Нанучи, Зигмар Полке и др. Днес: Анселм Кифер, Герхард Рихтер, Катарина Гензлер и мн. др.

¹² Освен ситопечат (сериграфия) и офсетов печат се използват и ксерографско фотокопиране, термо, лазерни, матрични и мастилено-струйни принтери, а днес – дигитален печат, ризограф и пр.

ЛИТЕРАТУРА

CASTLEMAN, R., 1994. *A Century of Artists' Books*. New York: Museum of Modern Art. ISBN 0-87070-151-7; 0-87070-152-5; 0-8109-6124-5.

HILDEBRAND-SCHAT, V., 2013. *Die Kunst schlägt zu Buche. Das Künstlerbuch als Grenzphänomen*. Bergisch Gladbach: Die Neue Sachlichkeit. ISBN 978-3-942139-32-8.

LIPPARD, L. R., 1977. The Artist's Book Goes Public. *Art in America*, Vol. 65, no. 1. ISSN 0004-3214.

MOLDEHN, D., 1996. *Buchwerke: Künstlerbücher und Buchobjekte 1960 bis 1994*. Nürnberg: Verlag für moderne Kunst. ISBN 978-3-928342-62-9; 3-928342-62-2.

THURMANN-JAJES, A., 2010. *Manual for artists' publications (MAP). Cataloging rules, definitions, and descriptions*. Bremen, Ljubljana. Chatou: Research Centre for Artists' Publications at the Weserburg, Museum of Modern Art. ISBN 978-3-928761-82-6; 978-3-928761-81-9.

THE ARTIST'S BOOK AS A GENRE IN CONTEMPORARY VISUAL ART – DEFINITION AND MAIN TYPES OF ARTISTS' PUBLICATIONS

Abstracts: *The article lays the theoretical foundations for considering and understanding the Artist's Book as a unique form of expression in contemporary art. The Artist's Book is defined as a free visual work of the artist that is conceived and realized through the specific expressive means of the book and is realized independently of the traditional structures and distribution network of formal book publishing. Essential characteristics define the Artist's Book not as a literary genre but as a genre in the visual arts that derives from innovative ideas of the late 19th century and revolutionary currents in the avant-garde in the 20th century. The text elucidates the historical genesis and articulates the conceptual and aesthetic features of the two main movements: Artists' Books realized in limited editions and conceptual Artists' Books, also called Artists' Publications. The current trends in the highly dynamic development of contemporary Artists' Books, which are defined by a diversity of forms and innovative plastic and pictorial approaches of artists, are commented.*

Keywords: *Artist's Book; Artists' Publications; experimental book; limited edition; Small Press*

Assoc. Prof. Regina Dalkalacheva, PhD
National Academy of Art
1 Shipka Street, 1000 Sofia, Bulgaria
E-mail: reginadalkalacheva@yahoo.de